

Application of the Document Analysis Method in the Social Sciences

<p>Danilovic Nedjo <i>Academician of the Serbian Academy of Innovation Sciences, Doctor of Political and Security Sciences, Full Professor, E-mail: danilovic.nedjo@gmail.com https://orcid.org/0000-0000-0000-0000 Scientific Research Methodology and Vice-Rector for Science and Development at the MB University in Belgrade of Serbia, President of the International Association of Methodologists of Social Sciences, Prote Mateje 21, 11111 Beograd, Srbija.</i></p>	<p><i>Citation:</i> Danilovic, N. (2021). Application of the Document Analysis Method in the Social Sciences. <i>Social Communications: Theory and Practice</i>, Vol. 13(2). DOI: 10.51423/2524-0471-2021-13-2-12 Retrieved from https://new.comteka.com.ua/index.php/journal/work flow/index/121 © Danilovic, N. (2021). Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)</p>
---	--

Annotation

The subject of the article is the operational method for data collection – the method of document analysis, its techniques and instruments, above all, the code of terms and codes and the record form without which there is no application of this method in scientific research. The aim of this article is to present the results of many years of research by the author on the method of document content analysis with a focus on the problems of defining, origin, development and types of document content analysis methods, instruments of this method, their role and functions in scientific research and the relationship of the instruments of this method to other parts of the scientific idea of the research project. Hypothesis: The method of document content analysis is an operational scientific method for data collection because it meets the essential and sufficient conditions related to the subject of knowledge – the content side of science, the way of knowledge – the methodological side of science and the truthfulness of knowledge – the essential side of science. Conclusions: The research results in this paper have fully confirmed the initial hypothetical assumption that the method of document content analysis meets the essential and sufficient conditions related to the subject, manner and truthfulness of knowledge obtained by consistent application of this method in scientific research. This confirms the knowledge about the unacceptable, artificial division of this operational scientific method for data collection into qualitative – non – frequency and quantitative – frequency analysis technique. The research has shown that these two techniques of document content analysis methods form a dialectical unity, that there is no strict division between them and that they are essentially two aspects, ie two approaches to document analysis that complement and combine each other in research. In scientific research, quantitative analysis is an extended form of qualitative analysis, because quantity appears as an expression and as an statement of a certain quality.

Keywords: document analysis method, qualitative analysis, quantitative analysis, code of terms, code of codes, record form.

Primena metode analize dokumenata u društvenim naukama

Nedjo Danilović

*akademik Srpske akademije inovacionih nauka,
doktor političkih nauka i doktor nauka bezbednosti,
redovni profesor metodologije naučnočnog istraživanja
i prorektor za nauku i razvoj na univerzitetu „MB“
u Beogradu, Republika Srbija,
predsednik Međunarodnog udruženja metodologa
društvenih nauka
(Beograd, Republika Srbija)*

Predmet članka je operativna metoda za prikupljanje podataka – metoda analize dokumenata, njene tehnike i instrumenti, pre svega, kodeks pojmova i šifara i evidencijoni obrazac bez kojih nema primene ove metode u naučnim istraživanjima.

Cilj ovog članka jeste prezentacija rezultati dugogodišnjeg istraživanja autora o metodi analize sadržaja dokumenata sa težištem na problemima definisanja, nastanku, razvoju i vrstama metode analize sadržaja dokumenata, instrumentima ove metode, njihovoj ulozi i funkcijama u naučnom istraživanju i odnosu instrumenata ove metode prema drugim delovima naučne zamisli projekta istraživanja. Hipoteza: Metod analize sadržaja dokumenata je operativna naučna metoda za prikupljanje podataka jer ispunjava suštinske i dovoljne uslove koji se odnose na predmet saznanja - *sadržajna strana nauke*, na način saznanja - *metodološka strana nauke* i na istinitost saznanja - *suštinska strana nauke*. Zaključci: Rezultati istraživanja u ovom radu su u potpunosti potvrdili polaznu hipotetičku pretpostavku da metoda analize sadržaja dokumenata ispunjava suštinske i dovoljne uslove koji se odnose na predmet, način i istinitost saznanja dobijenog doslednom primenom ove metode u naučnim istraživanjima. Time je potvrđeno saznanje o neprihvatljivoj, veštačkoj podeli ove operativne naučne metode za prikupljanje podataka na kvalitativnu - nefrekvencijsku i kvantitativnu - frekvencijsku tehniku analize. Istraživanje je pokazalo da ove dve tehnike metode analize sadržaja dokumenata čine dijalektičko jedinstvo, da među njima nema stroge podele i da se u suštini radi o dva aspekta, odnosno dva pristupa analizi dokumenata koji se u istraživanjima međusobno dopunjavaju i kombinuju. U naučnim istraživanjima kvantitativna analiza predstavlja prošireni oblik kvalitativne analize, jer se kvantitet javlja kao izraz i kao iskaz određenog kvaliteta.

Ključne reči: metod analize dokumenata, kvalitativna analiza, kvantitativna analiza, kodeks pojmova, kodeks šifara, evidencijoni obrazac.

Uvod

U metodologiji društvenih nauka često se istražuje jedna naučna metoda, njene tehnike i instrumenti kojima se služi u procesu dolaska do naučne istine. Metoda analize dokumenata počela je da se primenjuje znatno pre nego što je konstituisana kao metoda naučnog istraživanja. Nju su spontano primenjivali, manje ili više uspešno, mnogi istraživači koji o njoj, kao naučnoj metodi i metodi naučnog istraživanja, nisu imali valjano stručno i, naročito, naučno saznanje, a kada je konstituisana kao metoda naučnog istraživanja, ostali su izvan dosega naučnih istraživanja njeni instrumenti.

Upravo ta činjenica je u proteklih 100 godina glavni problem u primeni ove operativne metode za prikupljanje podataka u naučnim istraživanjima.

Glavni razlog za zapostavljanje ove metode bio je nasleđena stereotipna predrasuda da je ova metoda samo pomoćna metoda u istraživanju društvenih pojava, kao i relativna neistraženost mogućnosti analize sadržaja dokumenata kao operativne naučne metode za prikupljanje podataka u naučnim istraživanjima. Ona je privlačila istraživače iz različitih oblasti nauke samo kao pomoćna metoda, dok su ostale metode za prikupljanje podataka (ispitivanje sa dve svoje tehnike - anketom i intervjuem, posmatranje i druge metode) korišćene kao osnovne metode za prikupljanje podataka u istraživanju (Danilovic, 2015: 23)

Međutim u oceni naučne vrednosti ove metode, neophodno je konstatovati da se njenom doslednom primenom daje naučni karakter istraživanjima. Njen naučni karakter ogleda se u tome što ona ispunjava uslove koji se odnose na predmet saznanja - *sadržajna strana nauke*, na način saznanja - *metodološka strana nauke* i na istinitost saznanja - *suštinska strana nauke* (Danilovic, 2016: 32).

1. Dileme u određenju naziva metode analize sadržaja dokumenata

U metodološkoj literaturi za definisanje pojma analiza sadržaja dokumenata, koristi se više pojmova i termina. Najčešće su u upotrebi pojmovi „analiza dokumenata“, „posmatranje dokumenata“, „proučavanje dokumenata“ i „analiza sadržaja dokumenata“. Korišćenje više termina za označavanje ovog pojma ukazuje na činjenicu da u naučnoj teoriji nema potpune saglasnosti o nazivu ove metode, i da u vezi s tom metodom još uvek nisu rešena mnoga metodološka, teoriska i praktična pitanja.

U metodologiji društvenih nauka pretežno se koristi pojam „analiza sadržaja dokumenata“. Razlog za korišćenje toga pojma u istraživanjima društvenih pojava verovatno je taj što se ta metoda prevashodno odnosi na sadržaj dokumenata. Međutim, takav naziv nije adekvatan iz više razloga. U njemu se insistira isključivo na sadržaju dokumenata, dok se zanemaruju druga svojstva dokumenata, kao što su: forma, oblik, sastav, starost, poreklo itd. Ta svojstva dokumenata su značajni nosioci podataka i obaveštenja u mnogim istraživanjima. Naglašavanje termina „sadržaj“ u nazivu metode opravdano je samo zbog činjenice da „upravo sadržaj čini svaki dokument dokumentom“ i da dokument lišen sadržaja postaje obična stvar (Milosavljević, 1997: 262). Međutim, bez obzira na to što je svaki smisleni iskaz (koji sadrži podatke) o nečemu sastavni deo sadržaja dokumenta, ipak neophodno jenaglasiti da je takvo shvatanje „analize sadržaja dokumenata“, preširoko (Danilovic, 2015: 24).

Manje je adekvatan naziv „posmatranje dokumenata“, u kojem su, iako je bliži čulnom opažanju dokumenata, zapostavljeni misaoni procesi i činjenica da se saznanje o predmetu istraživanja stiče uvidom u verbalne iskaze sadržane u raznim pisanim dokumentima, a ti iskazi, ipak, neposredno pripadaju ispitivanju. Zbog toga se saznanja sadržana u dokumentu ne saznavaju neposredno čulnim (iskustveno) opažanjem, nego posredstvom iskaza autora dokumenta, što je uistinu indirektno pisano ispitivanje. U analizi dokumenata u kojima se istražuju ponašanje ljudi, primenjuje se posmatranje, a kada se traga za saznanjima o pitanjima koja su sadržana o iskazima ispitanika, reč je o ispitivanju (Danilovic, 2015: 24).

Iz navedenih argumenata o nazivima ove metode, očigledno je da nazivi koji su do sada korišćeni nisu sasvim odgovarajući, te da je prikladniji i precizniji naziv *metod analize dokumenata* kojim se obuhvata analiza sadržaja i forme dokumenata, kao i posmatranje i ispitivanje.

2. Pojmovno određenje analize sadržaja dokumenata

U naučnoj i metodološkoj literaturi postoji više definicija analize sadržaja dokumenata. Prema Vejples Daglasu (Waples Douglas) i Berelson Bernardu (Berelson Bernard), analiza sadržaja je pokušaj da se razjasne uzgredni opisi sadržaja radi pružanja objektivnog prikaza prirode i relevantne snage podsticanja koji deluju na čitaoce ili slušaoce (Waples & Berelson, 1941:2). Berelson smatra da je analiza sadržaja tehnika istraživanja objektivnih, sistematskih i kvantitativnih opisa očevidnog sadržaja komunikacije (Berelson, 1952: 37).

Leite Valter (Leite L. Walter) naglašava da se analizom može smatrati ona izreka iz društvenih nauka koja ispunjava sledeće zahteve: da se odnosi na sintaktička i šematska obeležja; da s visokim stepenom tačnosti ukazuje na učestalost takvih obeležja; da upućuje na obeležja pomoću opštih stručnih termina i u stručnim izrazima uzetim iz opštih stavova društvenih nauka, te da se s velikom preciznošću koristi pri upotrebi stručnih termina koji ukazuju na proučavanje obeležja (Berelson, 1960).

Holsti (Eino Rudolf Waldemar Holst) analizu sadržaja vidi kao tehniku za objektivan sistematičan i opšti opis manifestnog sadržaja teksta, pri čemu pod „manifestnim” podrazumeva opis očevidnog, a ne latentnog sadržaja (Holst, 1969).

Prema Pavlu Novoselu, analiza sadržaja je visoko formalizovani postupak, čiji je osnovi cilj da kvalifikovani materijal razdrobi u niz jedinica prema nekom sistemu kategorija i da, zatim, te jedinice obradi kvantitativno (Bibić & Novosel, 1971).

Za Stjepana Gredelja analiza sadržaja je određenim teorijsko-hipotetičkim okvirom usmeren istraživački postupak, kojim se stvara obejektivna i sistematična iskustvena građa o sadržaju društvenog komuniciranja koja omogućava izvođenje relevantnih zaključaka o društvenom kontekstu u kojem se odvija komuniciranje (Gredelj, 1986).

S metodološkog stanovišta, interesantnu definiciju metode analize sadržaja dao je Rudi Stojak: „ona nije samo skup metodoloških instrumenata i postupaka jer sve više teži da se uključi u polja istraživanja koja zadiru u suštinu poruke, naročito kvalitativnim određenjima. Zajednički faktor za čitavu tehniku analize sadržaja je da se izračunavanjem frekvencija, širenjem i drugim operacijama (kategorije, klasifikacija, operacionalizacija i dr.) dođe do strukture teksta kako bi se došlo do defunkcije i zaključivanja” (Sojak, 1990). Kao što vidimo, Stojak u ovoj definiciji poistovećuje metodu analize sadržaja sa tehnikom analize, što se svakako ne može prihvatiti.

Novija poimanja analize sadržaja ne odnose se samo na naglašavanje opisa sadržaja, već se insistira da se kroz analizu stiču uvidi i u izvore poruka. Time se pomera težište analize sadržaja sa proučavanja sadržaja na proučavanje izvora, koji preko sadržaja pokazuje neke svoje osobine i ciljeve. U tom smeru je Kripendorf (Klaus Krippendorff), za kratko vreme dao dve slične definicije, u kojima ističe da je analiza sadržaja istraživačka tehnika za izvođenje ponovljivih i pouzdanih zaključaka iz sadržaja o njegovom kontekstu.

Klaus Kripendorf (Klaus Krippendorff), u svom delu *Analiza sadržaja: Uvod u njenu metodologiju* istražuje konceptualne i metodološke aspekte analize sadržaja i prati nekoliko puteva kroz protokole analize sadržaja. Slično Holstiu, i Kripendorf metodu analize sadržaja smatra istraživačkom tehnikom za izvođenje ponovljivih i pouzdanih zaključaka iz sadržaja o njegovom kontekstu (Krippendorff, 2013).

Kimberli A. Neuendorf (Kimberly A. Neuendorf), analizu sadržaja smatra jednom od najpopularnijih tehnika koje se brzo šire za kvantitativna istraživanja. Ova autorka u svom *Vodiči*

za analizu sadržaja istražuje trenutne opcije za kvantitativne analize poruka i analizu sadržaja definiše kao tehniku kojom se sistematski, objektivno, kvantitativno analiziraju karakteristike poruka. Ona se u Vodiću pretežno bavi implikacijama interaktivnih medija na sadržaj analiza (Neuendorf, 2017 :7).

U naučnom pogledu, posebno vrednu definiciju metode analize sadržaja dali su Slavomir Milosavljević i Ivan Radosavljević. Ovi autori, umesto analize sadržaja, koriste pojam analiza dokumenata i metodu analize dokumenata definišu kao „neophodan, prodoran i pouzdan operativni metod sakupljanja i tretmana podataka o prošlim, sadašnjim i budućim pojavama, o teritorijalno i vremenski bliskim ali i veoma udaljenim pojavama i njihovim kvantitativna ili kvalitativna svojstva, ako su na bilo koji način zabeležene u dokumentima” (Milosavljević & Radosavljević, 2000: 549).

Ji Young Cho i Eun-Hee Lee u svom delu Smanjenje konfuzije oko utemeljene teorije i kvalitativne analize sadržaja: sličnosti i razlike, razjašnjavaju nejasnoće i umanjuju konfuziju u vezi sa utemeljenom teorijom i kvalitativnom analizom sadržaja tako što identifikuju sličnosti i razlike u ove dve tehnike analize sadržaja na osnovu pregleda literature i kritičke refleksije o sopstvenom istraživanju autora (Cho, J. Y., & Lee, E., 2014: 1-20).

Kritičkim preispitivanjem navedenih i drugih definicija metode analize sadržaja dokumenata, dolazimo do jednog sintetizovanog operacionalno određenja metode nalize dokumenata kao „samostalne, operativne, empirijskoteorijske metode prikupljanja objektivnih, sistematskih, kvantitativnih i kvalitativnih podataka na osnovu kojih se, uz doslednu primenu logičkih pravila analize, definisanja, suđenja i zaključivanja, dolazi do istinitog sanaučnog znanja“ (Danilović, 2015: 25–26).

Iz navedenih definicija u ovom i drugim radovima, vidi se da su Predmet istraživanja metode analize sadržaja dokumenata opšti, posebni i pojedinačni događaji, društveni realiteti, stanja, svojstva, aktivnosti itd. koji se istražuju posredstvom iskaza sadržanih u raznim dokumentima, a njihova osnovna svojstva su: smislenost i značenje, kao i celovitost i određenost iskaza vremenom, prostorom, sadržinom i formom dokumenta“ (Danilović, 2015: 26).

U istraživanjima u kojima se primenjuje metod analize sadržaja dokumenata, uočljivo je da između predmeta i naučnog saznanja posreduju izvori podataka, razne manifestacije i indikatori, kao i istraživačke procedure i tehnike. U primeni metode analize sadržaja, predmet istraživanja može biti dokument koji se analiziraju neposredno i posredno kako je prezentovan u drugim dokumentima, kao i više dokumenata i iskaza koji su sadržani u njima i dokument kao realitet predmeta analize koji predstavlja izvor podataka o sebi i u njemu nema posredovanih iskaza iz drugih dokumenata.

Predmet metode analize dokumenata predstavlja i značenje iskaza u dokumentima. Naime, ne postoji nijedan smisleni iskaz bez nekog značenja, ali značenje nije jedina komponenta iskaza. I u slučajevima kada je u pitanju značenje predmet analize dokumenata postavljaju se mnoga pitanja: na koja značenja se misli? da li je reč o neposredno iskazanom značenju ili o značenju konteksta? na koga se sve odnosi predmetno značenje? itd. Ta i druga pitanja se postavljaju od nastanka metode analize dokumenata (Danilović, 2015: 27).

3. Mesto metode analize dokumenata u sistemu naučnih metoda

Mnogi autori, u pokušaju da odrede mesto metode analize dokumenata, ne govore o toj metodi kao samostalnoj, već kao pomoćnoj metodi, pa čak i kao tehnici i instrumentu za sakupljanje podataka. To sa stanovišta teorije metodologije nije prihvatljivo zbog toga što se analiza, zajedno sa analogijom, smatra osnovnom posebnom metodom kojom se može sveobuhvatno istraživati dokument kao stvar i kao oblik ljudskog komuniciranja. Tu metodu od nastanka karakteriše specifična

logika odnosa prema hipotezama projekta istraživanja i, bez obzira na to da li se koristi kao samostalna metoda istraživanja ili zajedno s drugim metodama, uvek su za nju vezane specifične norme i postupci zaključivanja. Upravo, to joj daje sva obeležja posebne operativne metode za prikupljanje podataka koja ima svojstva naučne metode, i to: (1) definisane logičke osnove metode zasnovane na logičkim pravilima definisanja, suđenja i zaključivanja, te zakonima istinitog saznanja; (2) razvijen epistemološki deo o predmetu i metodi nauke, i (3) postuliran metodloško-tehnički deo sa dve tehnike – *kvantitativna i kvalitativna analiza*, instrumentima i postupcima za prikupljanje i obradu podataka (Milosavljević & Radosavljević, 2000:547).

Ova i druga svojstva čine metodu analize dokumenata samostalnom empirijsko-teorijskom metodom koja u istraživanjima ima različite uloge. Može da se koristi u analizi postojećeg naučnog fonda dokumenata pre izrade projekta istraživanja; kao jedna od metoda prikupljanja podataka u istraživanju; kao metoda obrade podataka u ispitivanju i kao samostalna metoda prikupljanja i obrade podataka i formiranja naučnog saznanja, a koristi se i kao jedina moguća metoda naučnog saznanja u nekom istraživanju (Danilović, 2015:33).

Široke mogućnosti primena ove metode u istraživanju društvenih pojava i raznovrsnost ciljeva koji se njome postižu čine metodu analize sadržaja dokumenata značajnom operativnom metodom za prikupljanje podataka koja, ukoliko se dosledno primeni, daje naučni karakter istraživanjima i njenom doslednom primenom se sistematično prikupljaju podaci, analiziraju i iz njih se sintezom i generalizacijom dolazi do objektivnih naučnih saznanja.

4. Tehnike metode analize dokumenata

U teoriji metodologije i naučnoistraživačkoj praksi primenjuju se dve tehnike metode analize dokumenata: *kvalitativna i kvantitativna analiza sadržaja dokumenata*. U nekim radovima, zavisno od primenjenih kriterijuma analize, govori se i o: *klasičnoj, spoljašnjoj, unutrašnjoj, valentnoj, statističkoj, dinamičkoj, kontingencijskoj, frekventnoj, nefrekventnoj, univarijantnoj i multivarijantnoj* analizi.

Klasična analiza dokumenata može da bude *interna i eksterna* i smatra se oblikom kvalitativne – nefrekvencijske analize sadržaja, koju su prvi razvili istoričari, a kasnije je prihvatili i istraživači iz drugih naučnih disciplina. Datira od nastanka nauke i deli se na *opštu analizu*, koja obuhvata *istorijsku i sociološku* i na *posebne analize*, u koje spadaju: *pravna, ekonomska, psihološka, politološka, komunikološka, statistička i druge analize* (Tanić, 1961: 136–174).

Iako su kvalitativna i kvantitativna analiza dve povezane tehnike metode analize dokumenata, u ovom radu ćemo ih iz metodoloških razloga odvojeno posmatrati.

4.1. Kvalitativna analize sadržaja dokumenata

Kvalitativni pristup u analizi dokumenata zastupao je veliki broj autora u svetu, među kojima su najznačajniji: Lazarsfeld, P., Ritser, J., Džordž, A., Bajer, K., Gerbner, G., Adorno, T., Kripendorf, K., Cho, J. Y., Lee, E., Tanić, Ž., Milosavljević, S. i drugi.

Svi oni zalagali su se za kvalitativni pristup u istraživanju društvenih pojava. Međutim, među njima nije postojala puna saglasnost oko kvalitativnog određenja analize sadržaja dokumenata. Čak, ni u standardnom priručniku za analizu sadržaja Lasvela, Leitea i drugih, kvalitativna analiza sadržaja dokumenata nije tretirana na pravi način, već se pretežno razmatrala kvantitativna analiza (Lasswell & Leite, 1949). Zbog toga je kvalitativna tehnika metode analize dokumenata ostala teorijski neobjašnjena i praktično ne razrađena i ne operacionalizovana. To je razlog više da u ovom

radu pokušamo da definišemo kvalitativnu analizu kao tehniku metode analize sadržaja dokumenata, a ne kao metodu.

U društvenim naukama *kvalitativna analiza sadržaja* je vrsta metode analize dokumenata kojom se, pomoću logičkih misaonih procesa, utvrđuju osnovna kvalitativna svojstva proučavane društvene pojave. To prati nastojanje da se dođe do uzročnih, funkcionalnih i drugih determinističkih objašnjenja i, posebno, do veza i odnosa između osnovnih činilaca pojave koja se istražuje, s težištem na njenom nastanku, razvoju, uzrocima i posledicama po druge društvene pojave (Danilović, 2015: 35–36).

Kvalitativna analiza se u društvenim naukama odnosi na sadržaj dokumenata. Koristi se za istraživanje elemenata *konteksta* sadržaja koji se posmatra sam za sebe. U nekim slučajevima kvalitativna analiza se svodi samo na konstataciju da postoje ili da nedostaju pojedini važni elementi sadržaja. Tom analizom se ne istražuju učestalost ili frekvencija pojavljivanja pojedinih kategorija, već samo kvalitet manifestnog sadržaja i način njegovog objašnjenja u datom kontekstu. Pogodna je za primenu na malom uzorku ili za analizu pojedinačnih dokumenata.

Kvalitativna analiza sadržaja najčešće se upotrebljava za: prethodnu analizu dokumenata radi formulisanja hipoteza koje se kasnije testiraju (potvrđuju ili odbacuju) kroz sistematsku kvantitativnu analizu; brzo otkrivanje karakteristika sadržaja dokumenta; verifikaciju glavnih atributa sadržaja kojima se iskazuje pripadanje ili nepripadanje predmetu istraživanja; deskriptivnu analizu sadržaja, odnosno, kodiranje osnovnih obeležja dokumenta; kodiranje slobodnih odgovora prikupljenih u toku anketiranja, i formulisanje otvorenih odgovora u upitnicima koji omogućavaju alternativni izbor. Pored toga, kvalitativna analiza je nužni istraživački postupak koji prethodi svakoj kvantitativnoj analizi sadržaja dokumenata i kojim se preciznije određuju kategorije i jedinice analize. Ta vrsta analize dokumenata, u suštini, odgovara na dva pitanja: *šta* i *kako* je nešto rečeno, a primenjuje se u istraživanju spoljnih i unutrašnjih karakteristika njihovog sadržaja.

U nekim istraživanjima u oblasti društvenih i humanističkih nauka kvalitativna analiza sadržaja nije samo prethodna i pomoćna tehnika za kvantitativnu analizu sadržaja već je i jedina tehnika koja se može primeniti u analizi sadržaja pojedinih dokumenata. U teorijskim istraživanjima ona je nezamenljiva tehnika u prikupljanju podataka i bez nje nema valjanih istraživanja kontekstualnih iskaza i značenja. U kvalitativnoj analizi se intuitivno ocenjuje i koristi nominalna skala u merenju. Kvalitativna svojstva (atributi, karakteristike) kodiraju se tako da se svakoj kategoriji kvalitativne varijable (svojstvo pojave) pridruže bročane oznake (1, 2, 3, 4), ili ispitanik dobije oznaku jedan ako pripada određenoj kategoriji, a oznaku 0 za kategorije kojima ne pripada. U kvalitativnoj analizi sadržaja dokumenata odnosi između modaliteta nekog svojstva pojave koja se istražuje ne mogu da se izraze matematičkim aparatom. Kvalitativni podaci dobijeni metodom analize sadržaja dokumenata, radi lakše obrade, prethodno se klasifikuju u kategorije, koje se izražavaju u frekvencijama (Gojkov, Krulj, & Kundačina, 2002: 120).

Savremena kvalitativna analiza se ne zasniva samo na utisku, već se sve više orijentiše na tematsku analizu za koju je neophodna kodifikacija tema (definisanje i klasifikovanje) i odgovarajuće evidentiranje. Ako se tome doda i primena savremenih računara i statističkih postupaka u analizi sadržaja, s pravom se može reći da se značajno smanjuje razlika između kvalitativne i kvantitativne metode analize sadržaja dokumenata. To potvrđuju savremena stanovišta nekih autora u Srbiji, poput Slavomira Milosavljevića, Ivana Radosavljevića, Dževada Termiza i Neđe Danilovića koji u svojim istraživanjima dokazuju da je kvantitativni pristup u istraživanju objektivno datog sadržaja nedovoljan i da se mora sve više kombinovati s kvalitativnom analizom jer je istiniti sadržaj često prikriven u *kontekstu* (Milosavljević & Radosavljević, 2000: 552).

4.2. Kvantitativna analiza sadržaja dokumenata

Kvantitativnom analizom sadržaja dokumenata bavili su se, takođe, brojni autori, a najznačajniji doprinos razradi te tehnike metode analize sadržaja dali su: Berelson (Berelson Bernard), Lasvel (Lasvel Harold), Kaplan (Kaplan alexandar), J. Goldsten i Kimberli A. Neuendorf.

Svi ovi autori su kvantitativnu tehniku analize dokumenata uglavnom tretirali kao statističku tehniku za eksplikaciju činjenica (karakteristika) u sadržaju neke komunikacije.

Međutim, treba uzimati u obzir činjenicu da kvantitativna analiza nije samo statistička tehnika za registraciju učestalosti pojedinih jedinica sadržaja nekog dokumenta. Ona je, pre svega, istraživačka tehnika metode analize dokumenata kojom se, pomoću logičkih misaonih procesa i uz primenu statističkih postupaka, utvrđuju, prikazuju i obrazlažu kvantitativni pokazatelji o pojavi koja se istražuje u određenom dokumentu.

Kvantitativna analiza je, dakle, istraživačka tehnika metode analize (sadržaja) dokumenata kojom se prikupljaju deskriptivni podaci o kvantitativnim varijablama (svojstvima–atributima, karakteristikama) sadržaja nekog dokumenta. Ali, deskriptivni podaci imaju i kvalitativna obeležja. U toj tehnici metode analize dokumenata kvantitativna je samo forma postupka, jer je i kodiranje elemenata sadržaja jedna od operacija u kojoj se selektuju kvalitativna svojstva (atributi i karakteristike) sadržaja nekog dokumenta. Otuda je velika zabluda kod nekih autora koji tvrde da je kvantitativna analiza zasebna vrsta analize. Ona je samo prošireni oblik kvalitativne analize, jer se kvantitet i javlja kao izraz i kao iskaz određenog kvaliteta.

Primenom kvantitativne analize, sadržaj dokumenta se prvo razvrstava u ranije formulisane kategorije, zatim se kodira u jedinicama analize i, kasnije, opisuje na osnovu logičkih misaonih procesa. Na kraju, donosi se zaključak o obeležjima pojave koja se u dokumentima istražuje prema predmetu, ciljevima, zadacima i hipotezama istraživanja.

4.3. Izbor tehnika metode analize sadržaja dokumenata

U novijoj metodološkoj literaturi prisutan je uravnoteženiji pristup u primeni kvalitativne i kvantitativne tehnike analize dokumenata u kojem je relativizovan izbor same tehnike metode analize dokumenata i sveden na veštačko pitanje. U suštini, radi se o dva pristupa analizi dokumenata koji se međusobno dopunjuju i kombinuju u istraživanjima.

Kvalitativnom analizom dokumenata u istraživanjima u društvenim naukama istraživač pronalazi opšti i osnovni smisao poruke ili informacije koja je sadržana u nekom dokumentu. Kvantitativnom analizom istraživač pronalazi u dokumentima određene elemente koji mogu da se broje ili mere, da bi dao jači i uverljiviji dokaz o opštem i osnovnom smislu poruke ili informacije koju dokument sadrži. Tu poruku na osnovu kvalitativne analize, istraživač odmah ne vidi, već je samo nazire, pa se kvantitativna analiza može smatrati daljim stepenom verifikacije hipoteze za koju se pomoću kvalitativne analize još ne može doći do dovoljno pouzdanog dokaza. Stoga u istraživanjima treba težiti za sintezom kvalitativnog i kvantitativnog aspekta analize dokumenata. Bez kvalitativnog vrednovanja kvantitativna analiza dokumenata nema nikakvog smisla, zbog toga što je neophodno da se dobijenim kvantitativnim, odnosno brojčanim indikatorima doda odgovarajući društveni smisao (Danilović, 2015: 39).

Kvantitativni pristup u analizi dokumenata u društvenim naukama primenjuje se u procesu prikupljanja podataka, dok je za interpretaciju rezultata istraživanja neophodan kvalitativni opis. Međutim, treba uzimati u obzir činjenicu da se u procesu prikupljanja podataka iz dokumenata, kada se, pre svega, koristi kvantitativna analiza, ne može sasvim razgraničiti do kada je analiza sadržaja dokumenata kvantitativna, a kada postaje kvalitativna istraživačka tehnika. Osim toga, i u

fazi interpretacije rezultata istraživanja, kada se uglavnom primenjuje kvalitativni pristup, u analizi dokumenata mora da se vodi računa o tome da različiti kvantiteti ne mogu da se vrednuju na isti način.

Uvažavajući ovu zakonitost, može se pouzdano zaključiti da se metoda analize dokumenata, u osnovi, sastoji od jedinstvene kvantitativno-kvalitativne tehnike analize dokumenata sa nizom istraživačkih metodskih postupaka u istraživanju različitih oblika simboličkog opštenja u dokumentima i da samo u određenim momentima istraživačkog postupka težište može da bude na jednoj ili na drugoj tehnici metode analize dokumenata. Otuda se ta metoda ne može tretirati samo kao kvantitativna, niti, pak, samo kao kvalitativna metoda. Ne postoji ništa u nauci što je kvantitativno, a da nije kvalitativno. U sistemu pojmova po predmetu javljaju se i kvantitativni i kvalitativni pojmovi, ali samo izuzetno mogu da se zasebno istražuju (Danilović, 2015: 40).

5. Instrumenti metode analize dokumenata

Metod analize dokumenata ima svoje kodifikovane standardne instrumente pomoću kojih se prikupljaju podaci. Za kvalitativnu i kvantitativnu tehniku metode analize dokumenata radi se instrument – Kodeks pojmova i šifara, kao osnovni instrument metode analize dokumenata i Evidencioni obrazac, kao pomoćni instrument ove metode. Pri tome je kodeks pojmova suštinski elemenat metode analize dokumenata, a kodeks šifara je tehnički i pomoćni deo metode. Izrada kodeksa pojmova i šifara je zahtevan zadatak u primeni metode analize dokumenata, koji zahteva metodološku stručnost i osposobljenost istraživača.

5.1. Kodeks pojmova i šifara

Kodeks pojmova i šifara je sistem strogo definisanih osnovnih kategorija i šifara. Pri tome su kategorije bitne osnovne reči kojima se iskazuju određeni društveni rezultati, a šifre predstavljaju numere–cifre (numeričke znake), kojima se označavaju kategorije. Kodeks pojmova se neposredno izvodi iz indikatora, čiji je izbor determinisan odabirom kategorija, stepenom njihove razrade, međusobnim odnosom i sličnostima. Otuda je, teorijsko i operacionalno određenje predmeta istraživanja, razvijanje sistema hipoteza i identifikovanje valjanih indikatora u projektu istraživanja, važan okvir za izradu kodeksa pojmova i šifara. Tim pre, što su osnovne veze, konteksti i značenja već sadržani u predmetu i hipotezama istraživanja, a njihovi pojavni oblici (konkretni i apstraktni) – u indikatorima istraživanja (Danilović, 2015: 67).

Kodeks pojmova i šifara kao osnovni instrument metode analize dokumenata, namenjen je za pretvaranje verbalnih iskaza u podatke, u numeričke date, a šifre su cifre kojima se označavaju kategorije, radi lakšeg evidentiranja i manipulacije podacima i radi primene statističkih postupaka u tretmanu i obradi podataka. Kodeks pojmova i šifara i evidencioni obrazac za sakupljanje podataka su neposredna sredstva kojima se istražuje. To su instrumenti i alati kojima za prikupljanje podataka. Oni predstavljaju krajnju konkretizaciju naučne zamisli u projektu istraživanja i preko njih se naučna zamisao sučeljava sa empirijskom stvarnošću pojave koja je predmet istraživanja. Otuda je osnovna naučna funkcija Kodeksa pojmova i šifara da omogući sistematizovano i potpuno prikupljanje, sređivanje i obradu podataka o pojavi koja se istražuje. Njegove posebne naučne funkcije su da a) sistematizuje i verifikuje aktuelno okvirno saznanje o predmetu analize; b) usmeri napore istraživača – analitičara na težišna pitanja predmeta istraživanja; c) posluži kao osnov za izradu Evidencionog obrasca za sakupljanje podataka, i č) bude podloga za opisivanje pojave na osnovu prikupljenih podataka i saznanja sadržanih u dokumentima (Danilović, 2025: 69).

U metodološkoj teoriji i istraživačkoj praksi koriste se tri tipa kodeksa pojmova i šifara: a) statičan, b) sukcesivan i v) kontinuiran – dinamičan kodeks. U zavisnosti od vrste primenjene tehnike metode analize dokumenata (kvalitativne ili kvantitativne) primenjuje se i tip kodeksa.

Statički kodeks ima utvrđen stabilan sistem osnovnih kategorija, a eventualne dopune su dozvoljene samo unutar utvrđenih osnovnih kategorija. Ovaj kodeks je razuđen instrument i omogućava nekoliko korisnih stvari: vrlo je podsticajan vodič u traganjima za određenim sadržajima i formama; omogućava formalizaciju evidencionog obrasca i relativno lako identifikovanje jedinica analize sadržaja dokumenata, kategorija, poruka; obezbeđuje lakšu, precizniju i pouzdaniju analizu i ocenu dokumenata, itd. Međutim, ma koliko bio potpun i precizan, on je i krut kodeks i zahteva pojednostavljivanje, a u tom procesu gube se određene suptilnosti, koje su važne u analizi društvenih pojava (Danilović & Milosavljević, 2008: 110).

Sukcesivni kodeks je podložan proveru, reviziji i po potrebi dopunjavanju posle pojedinih faza analize dokumenata, mada su i kod ovog tipa kodeksa na početku istraživanja osnovne kategorije definisane. Iako dozvoljava uvođenje novih kategorija, sukcesivni kodeks ne može da se primeni sve dok se ne izvrši njegova rekonstrukcija, zbog čega jedna ili više predhodnih faza analize dokumenata ostaju njime ne obuhvaćene ili zahtevaju ponavljanje (Danilović & Milosavljević, *Ibidem*).

Kontinuirani-dinamički kodeks sadrži samo nekoliko teorijski izvedenih polaznih određenja kategorija, a tokom analize sadržaja dokumenata on se kontinuirano dograđuje. Ova vrsta kodeksa je sasvim obuhvatna, ali vrlo neprecizna i osetljiva. Više liči na popis kategorija po redosledu njihovog javljanja, nego na istinski kodeks pojmova i šifara. S toga ovaj kodeks ne ispunjava dovoljno svoju funkciju, osim kada je u pitanju analiza sadržaja propagandnih poruka, koja su čest predmet naučnih analiza, naročito u komunikološkim istraživanjima (Danilović & Milosavljević, *Ibidem*).

U literaturi se pominju i druge vrste kodeksa pojmova i šifara, kao što su: okvirni ili preliminarni kodeks, planirani i primenjeni kodeks, posebni i generalni kodeks. Od svih tih kodeksa izdvajamo okvirni ili preliminarni kodeks, koji čini sistem kategorija, pojmova i termina, koji se konstruiše odmah posle postavljanja hipoteza i izbora indikatora. Služi za okvirno usmeravanje do završetka predistraživanja, odnosno do ostvarivanja uvida u manji broj dokumenata koji se koriste za reviziju, rekonstrukciju i doradu okvirnog kodeksa.

Od svih vrsta kodeksa pojmova i šifara koji se koriste u naučnim istraživanjima, statički kodeks je najčešći i najcelishodniji instrument metode analize dokumenata. On se može učiniti još efikasnijim, ako se uz kategorije koje su već utvrđene obezbede i dodatne kategorije razvrstavanja, pre svega, prema tome da li su se javljale u tom kontekstu.

Na izbor vrste i tipa kodeksa i na njegovu izradu utiče više činilaca, pre svega, stepen razvijenosti nauke i njene teorije, stabilnosti njenih aksioma, postulata i teorema, izgrađenost sistema kategorija, pojmova i termina, te vrsta dokumenata i sam predmet, ciljevi, svrha, hipoteze i indikatori istraživanja.

U procesu izrade kodeksa pojmova i šifara važno je da se detaljno razradi kategorijalni sistem i u njemu strogo definiše i opiše svaki pojam, posebno svi značajni kategorijalni pojmovi; da se izrade standardni izrazi posebnih značenja, standardne figure i strukture iskaza koje se najčešće koriste sa njihovim značenjima; da se uvažava vreme i prostor, odnosno da kodeks sadrži periodizaciju s jasnom kategorizacijom i lokacijom čija će se određenja dopunjavati značenjima, i da se izrade detaljna uputstva za primenu kodeksa, kako bi se obezbedilo valjano dekodiranje kodiranog sadržaja. Razrađeni kodeks pojmova i šifara je veoma podsticajan vodič u traganjima za određenim sadržajima i formama, omogućava formalizaciju pomoćnog instrumenta – evidencionog obrasca i pouzdaniju analizu i ocenu analiziranog materijala.

Izrada instrumenata metode analize dokumenta uslovljena je postupno sa svim delovima naučne zamisli projekta istraživanja, koji posredno ili neposredno utiču na vrstu, sadržaj i formu kodeksa pojmova i šifara i evidencionog obrasca. Istraživači su dužni da poštuju tu uslovljenost prilikom izrade instrumenata metode analize dokumenta, kao i osnovne zahteve pri izradi ovih instrumenata za prikupljanje podataka.

Kodeks pojmova i šifara i njegov pomoćni deo – evidencioni obrazac su instrumenti koji se u analizi dokumenata upotrebljavaju za prikupljanje podataka o tačno definisanom problemu istraživanja. Otuda, izbor kodeksa pojmova i šifara i evidencionog obrasca, kao istraživačkih instrumenata za sprovođenje analize dokumenata zavisi od specifičnosti problema koji se istražuje i konkretnih uslova u kojima se prikupljanju podatci. Da li će se i koliko primeniti kodeks pojmova i šifara i evidencioni obrazac, kao istraživački instrumenti, prvenstveno, zavisi od specifičnosti problema koji se istražuje i od drugih činilaca – vremenskih i finansijskih mogućnosti i ličnih afiniteta istraživača. Otuda je veza između problema istraživanja i instrumenata metode analize dokumenata veoma značajna, i mora se uzimati u obzir u svakom istraživanju.

Određenjem predmeta istraživanja uslovljavaju se konkretno, mada posredno, sadržaj i vrsta instrumenata metode analize dokumenata. Predmet istraživanja daje odgovor na pitanje „šta”, odnosno, koji se sadržaji istražuju, a instrumentima se upravo istražuju sadržaji dokumenata. Sadržaji predmeta istraživanja konkretizuju se hipotezama i indikatorima, pa i samim instrumentima. Otuda, predmet analize uslovljava primenjene instrumente u analizi. Pri tome je značajno da svi sadržaji kodeksa pojmova i šifara i evidencionog obrasca pripadaju predmetu analize.

Kodeks pojmova i šifara i evidencioni obrazac još neposrednije uslovljavaju hipoteze, jer se njima predstavlja i konkretizuje predmet analize u dokumentima i pravi spoj apstraktnog predmeta i cilja analize sa konkretnom praksom, odnosno empirijom. Hipoteze istraživanja, bez obzira na to da li su deskriptovane, klasifikatorske ili eksponatorne, impliciraju metod analize sadržaja dokumenta, a metod analize dokumenta implicira kodeks pojmova i šifara i evidencioni obrazac. Hipoteze istraživanja, posredstvom indikatora, uslovljavaju sadržaj, pa i formu kodeksa pojmova i šifara i evidencionog obrasca.

Bitan problem kvalitativne tehnike analize sadržaja dokumenata jeste dokazivanje sopstvenih hipoteza, odnosno njihova provera. Pri tome, osnovno zaključivanje jeste ocena dokaza svakog mogućeg zaključka o značenju iskaza. Stoga je u primeni te tehnike najvažnije da naglasak bude na postavljanju hipoteza. Nasuprot tome, pomoću kvantitativne tehnike analize sadržaja dokumenata prikupljaju se podaci – iskazi korišćenjem kodiranih kategorija, a o hipotezama se zaključuje na osnovu frekvencije.

Indikatori istraživanja najneposrednije uslovljavaju instrumente metode analize dokumenata, prvenstveno zbog toga što indikatori čine spoj naučne zamisli i stvarnosti, odnosno, dokumenta kao izvora podataka, kodeksa pojmova i šifara i samih podataka koji se nalaze u dokumentu kao predmet analize. Indikatori su prilagođeni hipotezama istraživanja, a podaci su neutralni. Indikatori mogu da postoje, a podaci ne moraju, i obrnuto. Od indikatora zavisi koje podatke treba prikupiti pomoću kodeksa pojmova i šifara i evidencionog obrasca (Danilović, 2015: 71).

U istraživanju društvenih pojava i procesa, složeni indikatori raščlanjuju se u kodeksu pojmova i šifara i evidencionom obrascu na prostije indikatore, a zatim se prikupljaju i analiziraju podaci po tako identifikovanim prostim indikatorima. Prosti indikatori, naročito kvantitativni, najčešće se unose bez naziva u kodeks pojmova i šifara i evidencioni obrazac. U nekim slučajevima je nužno da se indikatori, pre svega kvalitativni, skaliraju u kodeksu pojmova i šifara. Indikatori koji nisu dovoljno samostalni, već su povezani i uslovljeni s drugim indikatorima, grupišu se u

kodeksu pojmova i šifara i evidencionom obrascu tako da čine jednu stavku (jedan indikator), koji označava jedan podatak i potrebno je da se jednoznačno klasifikuje.

Kodeks pojmova i šifara i evidencioni obrazac najviše uslovljava vrsta tehnike metode analize dokumenta. Vrsta tehnike metode analize dokumenta određuje metodološke postupke i instrumente analize dokumenata. Krajnja posledica izbora vrste tehnike metode analize dokumenata jesu sasvim određen kodeks pojmova i šifara i evidencioni obrazac.

Instrumenti metode analize dokumenata uslovljeni su i samim dokumentima kao izvorima podataka. To znači da od prirode izvora podataka zavisi vrsta instrumenta. Dakle, od dokumenata zavisi vrsta tehnike metode analize dokumenata, a od tehnike metode analize dokumenata zavisi vrsta kodeksa pojmova i šifra i evidencionog obrasca.

Zaključak

U svojoj, relativno kratkoj, a gotovo stogodišnjoj istoriji metoda analize dokumenata razvijala se promenljivim intenzitetom. Njena primena započeta je dvadesetih godina prošlog veka i sa njome su ostvarivani veoma skromni rezultati. U savremenom periodu razvoja društvenih nauka, ova operativna naučna metoda za prikupljanje podataka dobija sve veći značaj u istraživanjima društvenih pojava i procesa, naročito u sferama istraživanja latentnih struktura, pre svega, u analizi statističkih izveštaja, masovnih medija i svih oblika masovne komunikacije.

Stručna literatura o metodi analize dokumenata je izuzetno skromna, i svodi se na osnovne informacije o ovoj metodi, bez detaljnijih upuštanja u njenu stručnu, naučnu i metodološku elaboraciju. To je umnogome uticalo da se metodološka strana metode analize dokumenata razvija kroz parcijalna istraživanja. Polazeći od takvog stanja stvari u primeni metode analize sadržaja dokumenata, ovaj naučni članak je rezultat napora da se sistematski prouče epistemološki i drugi problemi vezani za metodu analize dokumenata. Pri tome, detaljno su analizirani kapitalni radovi vodećih autora u ovoj oblasti i analizirana praksa primene ove operativne metode u društvenim naukama. Na osnovu pribavljenih saznanja i ličnih iskustava autora u primeni ove metode, ponuđena je nova sistematizacija metodološke i teorijske građe o analizi dokumenata, kao jednoj od samostalnih operativnih metoda za prikupljanje podataka u naučnim istraživanjima.

Iako termin „analiza sadržaja”, uobičajen u evropskoj i svetskoj literaturi, označava operativnu metodu sakupljanja i tretmana podataka o prošlim, sadašnjim i budućim društvenim pojavama i procesima, rezultati istraživanja u ovom radu pokazali su da je opravdanije i svrsishodnije da se iz važećeg naziva te metode izostavi odredba „sadržaja” i doda bliža odredba „dokumenata”. Izostavljanjem termina „sadržaja” i dodavanjem obeležja „dokumenata” bliže i preciznije se određuje naziv ove metode, čime se rešava značajan deo metodoloških problema. Nazivom *Metoda analize dokumenata* obuhvata se analiza sadržaja i forme dokumenata, kao i posmatranje i ispitivanje. Ovim nazivom metode obuhvata se, kako analiza sadržaja, tako i analiza svih drugih svojstava dokumenata: forma, oblik, sastav, starost, poreklo itd.

Stogodišnja praksa primene ove metode potvrdila je da su predmet metode analize dokumenata opšti, posebni i pojedinačni događaji, društveni realiteti, stanja, svojstva i aktivnosti koji se istražuju posredstvom iskaza sadržanih u raznim dokumentima. Njihova osnovna svojstva su: smislenost i značenje, kao i celovitost i određenost iskaza vremenom, prostorom, sadržinom i formom.

Prema mestu u naučnom projektu i u realizaciji istraživanja, metoda analize dokumenta je samostalna, empirijsko-teorijska metoda koja u istraživanjima može da ima različite uloge. Može da se koristi u istraživanju postojećeg fonda dokumenata pre izrade projekta istraživanja, može da bude jedna od metoda prikupljanja podataka, može da se koristi kao metoda obrade podataka u ispitiva-

nju, a može da bude samostalna metoda za prikupljanje i obradu podataka i formiranje naučnog saznanja, kao i jedina moguća metoda naučnog saznanja u istraživanju.

Te i druge mogućnosti čine metodu analize dokumenata značajnom operativnom metodom za prikupljanje podataka čijom se doslednom primenom daje naučni karakter istraživanjima. Naučni karakter te metode ogleda se i u tome što ona ispunjava uslove koji se odnose na predmet saznanja (*sadržajna strana nauke*), na način saznanja (*metodološka strana*) i na istinitost saznanja (*suštinska strana nauke*). Pri tome je neophodno uzeti u obzir činjenicu da analiza jeste osnovna metoda saznanja i naučnog saznanja, ali da se njome ne završava nijedno saznanje.

Prema kriterijumima svojstava instrumenata za prikupljanje podataka u ovom radu su potvrđena ranija saznanja o postojanju dve međusobno povezane tehnike metode analize dokumenata - kvalitativna ili nefrekvencijska i kvantitativna ili frekvencijska tehnika analize, koje čine dijalektičko jedinstvo. Podela metode analize dokumenata na kvalitativnu i kvantitativnu analizu nije prihvatljiva zbog toga što se u suštini radi o dva aspekta, odnosno dva pristupa analizi dokumenata koji se u istraživanjima međusobno dopunjavaju i kombinuju. Izbor metoda analize dokumenata ne može se unapred i sa sigurnošću obaviti jer ga nameću predmet i tekst izvora koji se podvrgava analizi, pa se faktički svaki istraživač opredeljuje za tehniku, njenu primenu i za odnos između tehnika ove metode u procesu provođenja naučne analize. Ukoliko je predmet analize složeniji, sa više dokumenata raznih stvaralaca, utoliko je manja mogućnost izbora bez uvida u analizirani sadržaj teksta.

Literatura

- Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Comenications Research*. Glencoe: The Free Press.
- Berelson, B. (1960). *Analiza sadržaja [Content analysis]*. Beograd: Institut društvenih nauka [in Serbian].
- Bibič, A. & Novosel, P. (1971:23). *Hrestomatija političke znanosti [A textbook of political science]*. Zagreb: Naprijed [in Serbian].
- Cho, J. Y., & Lee, E. (2014). Reducing Confusion about Grounded Theory and Qualitative Content Analysis: Similarities and Differences. *The Qualitative Report*, 19(32), 1–20.
- Danilović, N. (2015). *Analiza sadržaja dokumenata sa instrumentima [Content analysis of instruments documents]*. Beograd: Zadužbina Andrejević [in Serbian].
- Danilović, N. (2016). Metoda analize sadržaja dokumenata u prognostičkim istraživanjima. U Zborniku *Uloga prognostičkih istraživanja u razvoju savremenog društva «Nauka i budućnost» [The role of prognostic research in the development of modern society «Science and Future»]*. Beograd: Međunarodno udruženje metodologa društvenih nauka, 31–47 [in Serbian].
- Danilović, N. & Milosavljević, S. (2008). *Osnove bezbednosne analitike [Fundamentals of security analytics]*. Beograd: Službeni glasnik [in Serbian].
- Holsti, D.R. (1969). *Content Analysis for the social Sciences and humanites*. Boston: Addison Wesley.
- Kimberly A. Neuendorf (2017). *The content analysis guidebook* (Second edition), Los Angeles : SAGE.
- Krippendorff, K. (2013). *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology* (3rd ed). California, CA: Sage Publications.
- Lasswell, H. & Leite, N. (1949). *Language of Politics, Studies in Quantitative Semantics*. New York: G.W. Stewart.

- Metodologija empirijskih istraživanja [Methodology of empirical research]* (1968). Zbornik radova međunarodnog naučnog skupa (ur. Pejčić Bogoljub). Beograd: Defektološki fakultet [in Serbian].
- Milosavljević, S. & Radosavljević, I. (2000). *Osnovi metodologije političkih nauka [Fundamentals of political science methodology]*. Beograd: Službeni glasnik [in Serbian].
- Milosavljević, S. (1997). *Politička akcija [Political action]*. Beograd: Institut za političke studije Fakulteta političkih nauka u Beogradu [in Serbian].
- Stojak, R. (1990). *Metoda analize sadržaja [Content analysis method]*. Tuzla: Institut za proučavanje nacionalnih odnosa i DP Grafičar [in Serbian].
- Tanić, Ž. (1961). *Metod posmatranja (analize) dokumenata [Method of observation (analysis) of documents]*. Beograd: Institut društvenih nauka [in Serbian].
- Waples, D., Berelson, B. (1941). *An Essey in Content Analisis*. Čikago: University of Chicago, Graduate Library Shool.

Primena metode analize dokumenata u društvenim naukama

Nedjo Danilović

*akademik Srpske akademije inovacionih nauka,
doktor političkih nauka i doktor nauka bezbednosti,
redovni profesor metodologije naučnočnog istraživanja
i prorektor za nauku i razvoj na univerzitetu „MB“
u Beogradu, Republika Srbija,
predsednik Međunarodnog udruženja metodologa
društvenih nauka
(Beograd, Republika Srbija)*

Predmet članka je operativna metoda za prikupljanje podataka – metoda analize dokumenata, njene tehnike i instrumenti, pre svega, kodeks pojmova i šifara i evidencijoni obrazac bez kojih nema primene ove metode u naučnim istraživanjima. Cilj ovog članka jeste prezentacija rezultati dugogodišnjeg istraživanja autora o metodi analize sadržaja dokumenata sa težištem na problemima definisanja, nastanku, razvoju i vrstama metode analize sadržaja dokumenata, instrumentima ove metode, njihovoj ulozi i funkcijama u naučnom istraživanju i odnosu instrumenata ove metode prema drugim delovima naučne zamisli projekta istraživanja. Hipoteza: Metod analize sadržaja dokumenata je operativna naučna metoda za prikupljanje podataka jer ispunjava suštinske i dovoljne uslove koji se odnose na predmet saznanja - sadržajna strana nauke, na način saznanja - metodološka strana nauke i na istinitost saznanja - suštinska strana nauke. Zaključci: Rezultati istraživanja u ovom radu su u potpunosti potvrdili polaznu hipotetičku pretpostavku da metoda analize sadržaja dokumenata ispunjava suštinske i dovoljne uslove koji se odnose na predmet, način i istinitost saznanja dobijenog doslednom primenom ove metode u naučnim istraživanjima. Time je potvrđeno saznanje o neprihvatljivoj, veštačkoj podeli ove operativne naučne metode za prikupljanje podataka na kvalitativnu - nefrekvencijsku i kvantitativnu - frekvencijsku tehniku analize. Istraživanje je pokazalo da ove dve tehnike metode analize sadržaja dokumenata čine dijalektičko jedinstvo, da među njima nema stroge podele i da se u suštini radi o dva aspekta, odnosno dva pristupa analizi dokumenata koji se u istraživanjima međusobno dopunjavaju i kombinuju. U naučnim istraživanjima kvantitativna analiza predstavlja prošireni oblik kvalitativne analize, jer se kvantitet javlja kao izraz i kao iskaz određenog kvaliteta.

Ključne reči: metod analize dokumenata, kvalitativna analiza, kvantitativna analiza, kodeks pojmova, kodeks šifara, evidencioni obrazac.

Застосування методу аналізу документів у суспільних науках

Недьо Данилович,

академік Сербської академії інноваційних наук,
доктор політичних і безпекових наук,
професор кафедри методології наукових досліджень,
проректор із науки й розвитку Університету МВ у Белграді, Сербія,
президент Міжнародної асоціації методистів соціальних наук
(м. Белград, Сербія)
Анотація

Предметом статті є оперативний метод збору даних – метод аналізу документів, його прийоми та інструменти, насамперед код термінів і кодів, форма запису, без якої неможливе застосування цього методу в науковому дослідженні.

Метою даної статті є представлення результатів багаторічних досліджень автора щодо методу контент-аналізу документів з акцентом на проблемах визначення, походження, розвитку й типів методів контент-аналізу документів, інструментів цього методу, їх роль і функції в наукових дослідженнях ідеї дослідницького проєкту. Гіпотеза: метод контент-аналізу документів є оперативним науковим методом збору даних, оскільки він відповідає істотним і достатнім умовам, пов'язаним з предметом пізнання – змістовою стороною науки, способом пізнання – методологічною стороною науки та істинністю, знання – істотна сторона науки. Висновки. Результати дослідження в даній роботі повністю підтвердили вихідне гіпотетичне припущення про те, що метод контент-аналізу документів відповідає істотним і достатнім умовам, пов'язаним із предметом, способом та істинністю знань, отриманих при послідовному застосуванні цього методу в науковому дослідженні. Це підтверджує знання про неприпустимий, штучний поділ цього оперативного наукового методу збору даних на методіку якісного, нечастотного, та кількісного, частотного, аналізу. Дослідження показало, що ці дві методіки методів контент-аналізу документів утворюють діалектичну єдність, що між ними немає строгого поділу й що вони, по суті, є двома аспектами, тобто двома підходами до аналізу документів, які доповнюють і поєднують один одного в дослідженні. У наукових дослідженнях кількісний аналіз є розширеною формою якісного аналізу, оскільки кількість постає як вираз і як вираз певної якості.

Ключові слова: метод аналізу документів, якісний аналіз, кількісний аналіз, код термінів, код кодів, форма запису.

Submitted to the editor – 01.12.2021

Reviewed – 26.12.2021

Accepted for printing – 27.12.2021

Подано до редакції – 01.12.2021

Рецензовано – 26.12.2021

Прийнято до друку – 27.12.2021

